

25.2.2025

Eduskunta

Sivistysvaliokunta

siv@eduskunta.fi

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta
HE 212/2024 vp

Aika: Sivistysvaliokunnan kokous 26.2.2024 klo 11.40

Näkövammaisten liitto ry kiittää eduskunnan sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi sen käsitellessä hallituksen esitystä perusopetuslain muuttamiseksi.

Hallituksen esityksen 29 § 4 momentti

Näkövammaisten liitto kannattaa koulutyöskentelyn rauhoittamista. Tähän puhelinten ja muiden mobiililaitteiden käytön rajoittaminen on yksi keino. Se ei kuitenkaan samalla saa rajata näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden puhelinten tai muiden mobiililaitteiden käyttöä, kun kyse on niiden käytöstä apuvälineenä.

Hallituksen esityksen kansainvälisessä vertailussa esitellään Alankomaiden käytäntö, jonka mukaan mobiililaitteet ovat sallittuja oppilaille, joilla on siihen jokin lääketieteellinen syy tai esimerkiksi vamma, joka edellyttää kouluarjessa mobiililaitteen käyttöä. Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ei ole huomioitu tätä puhelimen tai muun mobiililaitteen välttämättömyyttä vammaisen oppilaan apuvälineenä, vaan puhelin tai muu mobiililaitte nähdään lähinnä koulunkäynnin häiriötekijänä. Näkövammaiselle lapselle puhelimen tai muun mobiililaitteen käytössä on kyse oikeudesta koulutukseen, oikeudesta saavutettavassa muodossa olevaan tietoon ja oikeudesta kohtuullisiin mukautuksiin. Hallituksen esityksen mukainen puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttökielto, sekä opettajan oikeus ottaa puhelin tai mobiililaitte pois, rikkovat näitä perusoikeuksia.

Hallituksen esityksen 29 §:n 4 momentissa on kolme perustavanlaatuaista ongelmaa:

Ehdotetussa 29 §:n 4 momentissa esitetään säädettäväksi poikkeus kieltoon käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunneilla vain silloin, kun niitä käytetään henkilökohtaiseen terveydenhoitoon. Oikeus käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta apuvälineenä ainoastaan mainitaan 29 §:n 4 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa (HE 212/2024 vp, s. 38), ja sielläkin vain negaation kautta. Esityksen sivulla 38 todetaan, ettei esitys estä sitä, että oppilas saisi käyttää puhelinta tai mobiililaitetta vammasta aiheutuvan toimintarajoitteensa vuoksi, ja ettei esitys estä niiden käyttöä apuvälineenä koulussa liikkumiseen tai näkemiseen. Se, että lakiesityksen perusteluissa vain mainitaan, ettei esitys estä vammaisen oppilaan oikeutta käyttää vammansa vuoksi välttämätöntä apuvälinettä, ei ole millään tavalla riittävää, vaan sääntelyn tulee nimenomaan turvata ja edistää vammaisten oppilaiden oikeutta yhdenvertaisuuteen.

Lisäksi on huomattava, ettei lain perusteluilla voi säätää. Vammaisen oppilaan oikeus käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta apuvälineenä tulee kirjata säännöstasolle.

Toiseksi ehdotettuun 29 §:n 4 momenttiin ei sisälly oppilaan oikeutta käyttää terveydenhoitoonsa tai vamman vuoksi apuvälineenään tarvitsemaa puhelinta tai muuta mobiililaitetta muun koulupäivän kuin oppituntien aikana. Näkövammaisen ja kuulonäkövammaisen oppilaan apuvälineen käyttötarve on kuitenkin kokoaikainen, eikä vammaisen oppilaan oikeutta apuvälineen käyttöön muun koulupäivän aikana voi jättää 29 §:n 5 momentin mukaisesti vain koulukohtaisten järjestyssääntöjen varaan. Vamman tai pitkäaikaissairauden aiheuttaman yksilöllisen tarpeen mukaisen apuvälineen, tässä tapauksessa puhelimen tai muun mobiililaitteen, käyttö on sallittava pitkäaikaisesti ja pysyvästi kaikissa perusopetukseen liittyvissä tilanteissa, niin oppitunneilla kuin muunkin koulupäivän aikana. Tämä tulee turvata säätämällä oikeudesta 29 §:n 4 momentissa.

Kolmanneksi 29 §:n 4 momentin mukaan myös henkilökohtaisen terveydenhoidon välineenä käytettävän puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöön tarvittaisiin erillinen rehtorin tai opettajan antama lupa. Säännöksen perustelujen mukaan sama erillisen luvan vaatimus koskisi myös vammaisen oppilaan apuvälineenä tarvitseman puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöoikeutta. Hallituksen esityksessä ehdotettu sääntely on erityisesti tämän lupaa koskevan päätöksenteon osalta niin epätarkkaa, ettei siitä selviä, onko vammaisella oppilaalla oikeus saada kirjallinen, muutoksenhakukelpoinen päätös oikeudestaan käyttää vammansa vuoksi välttämättä tarvitsemaansa apuvälinettä oppituntien ja muun koulupäivän aikana.

Vammaisella tai pitkäaikaissairaalla oppilaalla on useimmiten voimassa oleva erityisen tuen järjestämistä (17 §) tai (1.8.2025 alkaen) oppilaskohtaista tukea (20 f §) tai erityisiä apuvälineitä (31 §) koskeva päätös, johon hänen tarvitsemansa apuvälineet on kirjattu.

Näissä tilanteissa opettaja tai rehtori tulisivat käsittelemään oppilaan terveystietoja, johon on aiheellista suhtautua varauksella. Lisäksi, jos puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöoikeudesta koulussa tarvittaisiin vielä opettajan tai rehtorin päätös, oltaisiin tilanteessa, jossa lääkärin tai muun terveydenhuollon tai kuntoutuksen ammattihenkilön arvio oppilaan apuvälinetarpeesta alistettaisiin opettajan tai rehtorin harkintaan. Opettajalla tai rehtorilla ei koulutuksensa perusteella ole aiheeseen liittyvää osaamista. Samalla ainakin mahdollisesti alistettaisiin oppilaan 31 §:n mukainen oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät erityiset apuvälineet ja niistä jo annettu päätös erillisen, jopa oppituntikohtaisen, harkinnan ja päätöksenteon kohteeksi. Tällöin asiassa ainakin mahdollisesti tehtäisiin tarpeeton päällekkäinen päätös tai jopa saatettaisiin kumota perusopetuslain 17 §:n, 1.8.2025 alkaen 20 f §:n tai perusopetuslain 31 §:n mukainen päätös tai ainakin tosiasiallisesti estää tällaisen päätöksen toimeenpano.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että sekä perusopetuslain 17 §:n, 1.8.2025 alkaen 20 f §:n ja perusopetuslain 31 §:n mukaiset päätökset ovat opetuksen järjestäjälle aktiivisen toimintavelvoitteen asettavia hallintopäätöksiä.

Hallituksen esityksen perustelut ovat epätarkkoja myös mahdollisesti edellytettävän erillisen luvan suullisesta tai kirjallisesta muodosta sekä ajallisesta pituudesta. Perusteluissa (s. 37) todetaan, että ”Opettajan lupa voisi olla joko suullinen tai tarvittaessa kirjallinen ja se voisi kattaa esimerkiksi yksittäisen tai useamman oppitunnin.” Ja ”... oppilas saisi käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunnilla terveydenhoitoonsa vain opettajan tai rehtorin suullisella tai kirjallisella luvalla” (s. 38).” Ja ”Kun puhelinta tai muuta mobiililaitetta käytetään terveydenhoitoon, on kyseessä useimmiten pitkäaikaissairaus, jolloin lupaa ei olisi tarpeen pyytää tai myöntää toistuvasti vaan se myönnettäisiin esimerkiksi koko lukuvuotta varten.” Sen sijaan vamman vuoksi apuvälineenä käytettävän puhelimen tai mobiililaitteen luvan pitkäaikaisuudesta ei perusteluissa ole mitään mainintaa. Esimerkiksi näkövamma tai kuulonäkövamma ei kuitenkaan parane, vaan on pysyvä.

Hallituksen esityksen perustelut mahdollistaisivat koulun henkilökunnalle myös sekä yleisesti tarpeettoman että tarpeettoman laajan pääsyn vammaisen tai pitkäaikaissairaahan oppilaan terveystietoihin. Perustelujen mukaan ”Jos luvan mobiililaitetta käyttämiseen terveyssyiden vuoksi antaisi koulun rehtori, se edellyttäisi oppilaskohtaiseen asiaan ja tilanteeseen perehtymistä, tilanteen arvioimista sekä luvan myöntämistä” (s. 56), ja ”Jos puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttö olisi välttämätöntä oppilaan henkilökohtaiseen terveydenhoitoon, olisi opettajan tai rehtorin mahdollista saada nämä tiedot lapsen sairaudesta ja sen vaatimista toimista vanhemmilta, erikoissairaanhoidosta ja kouluterveydenhuollosta. Tämän perusteella opettaja tai rehtori voisi antaa esityksen mukaisen luvan puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöön oppitunnilla.” Hallituksen esityksessä ehdotettu ei ole tarpeellista eikä asianmukaista, etenkin kun lääkäri tai muun

terveydenhuollon tai kuntoutuksen ammattihenkilö on jo asiantuntevasti arvioinut oppilaan apuvälinetarpeen.

Näkövammaisten liitto katsoo, että vammaisen oppilaan apuvälineenään tarvitseman puhelimen tai muun mobiililaitteen käytön on oltava sekä oppitunnin aikana että muun koulupäivän aikana sallittua ilman opettajan tai rehtorin lupaa. Mikäli erillistä lupaa koskevasta edellytyksestä päätetään kuitenkin 29 §:n 4 momentissa säätää, on vammaisen oppilaan apuvälineenään käyttämän tai pitkäaikaissairauden hoitoon käyttämän puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöluvan oltava toistaiseksi voimassa oleva ja koko koulupäivää koskeva kirjallinen ja oikaisuvaatimus- ja muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. Tämä on oppilaan oikeusturvan kannalta välttämätöntä.

Näkövammaisten liitto esittää hallituksen esityksessä ehdotetun 29 §:n 4 momentin

Oppilas ei saa käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunnin aikana lukuun ottamatta niiden käyttöä opettajan luvalla oppimistarkoitukseen taikka rehtorin tai opettajan luvalla henkilökohtaiseen terveydenhoitoon.

muuttamista siten, että momenttiin lisätään kirjaus siitä, että puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttö on sallittu vammaisen oppilaan tarvitsemana apuvälineenä ja oppilaan henkilökohtaiseen terveydenhoitoon sekä oppitunneilla että koko muun koulupäivän ajan.

Näkövammaisten liiton muutosesitys 29 § 4 momenttiin:

Oppilas ei saa käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunnin aikana lukuun ottamatta niiden käyttöä opettajan luvalla oppimistarkoitukseen taikka **käyttöä vammaisen oppilaan tarvitsemana apuvälineenä tai käyttöä oppilaan henkilökohtaiseen terveydenhoitoon oppitunnilla ja muun koulupäivän ajan.**

Hallituksen esityksen 36 d § 1 momentti

Näkövammaisten liitto viittaa 29 §:n 4 momenttia koskevaan kirjaukseen ja suhtautuu ristiriitaisesti rehtorille tai koulun opettajalle annettuun oikeuteen ottaa haltuunsa oppilaalta 29 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitettu kielletty esine tai aine tai sellainen esine tai aine, jolla oppilas häiritsee opetusta tai oppimista. Koulutyöskentelyn rauhoittaminen on tärkeä asia ja se edesauttaa myös näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden oppimista. Sen sijaan vammaisen oppilaan apuvälineenä tai henkilökohtaisen terveydenhoidon välineenä käytetyn puhelimen tai muun mobiililaitteen ottaminen pois ei ole hyväksyttävää.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan puhelinta ei terveydenhoitoon tai apuvälineenä käytettäessäkään saisi käyttää opetusta tai oppimista häiritsevällä tavalla, mikä on ymmärrettävää. Kuitenkin 36 d §:n säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 41) määritellään, että opetuksen tai oppimisen häiritsemisenä pidettäisiin esimerkiksi sitä, että puhelin tai muu mobiililaitte olisi esillä. Tämä on vammaisen oppilaan osalta kohtuutonta, sillä apuvälineenä käytettävän puhelimen tai muun mobiililaitteen tulee luonnollisestikin olla esillä. Mikäli apuvälineenä tai henkilökohtaisen terveydenhoidon välineenä oleva puhelin tai muu mobiililaitte otetaan pois, sitä tulee edeltää perusteellinen harkinta, erittäin pätevien perusteiden kirjaaminen sekä keskustelu oppilaan ja hänen vanhempiansa tai muiden huoltajiensa kanssa.

Näkövammaisten liitto esittää hallituksen esityksessä ehdotettuun 36 d §:n 1 momenttiin

Rehtorilla tai koulun opettajalla on yhdessä tai erikseen oikeus työpäivän aikana ottaa haltuunsa oppilaalta 29 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitettu kielletty esine tai aine tai sellainen esine tai aine, jolla oppilas häiritsee opetusta tai oppimista.

seuraavaa lisäystä:

Rehtorilla tai koulun opettajalla on yhdessä tai erikseen oikeus työpäivän aikana ottaa haltuunsa oppilaalta 29 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitettu kielletty esine tai aine tai sellainen esine tai aine, jolla oppilas häiritsee opetusta tai oppimista, **lukuun ottamatta oppilaan lääketieteellisistä tai kuntoutuksellisista syistä tai apuvälineenä tarvitsemaa esinettä tai ainetta.**

Lisätietoa puhelimesta tai muusta mobiililaitteesta näkövammaisen oppilaan apuvälineenä

Näkövammaiselle oppilaalle mobiililaitte tai puhelin on täysipainoisen opiskelun ja itsenäisen kouluarjen mahdollistava apuväline, ja välttämätön, jotta näkövammaisella oppilaalla on yhdenvertaiset mahdollisuudet havainnoida ympäristöään, seurata opetusta ja toimia itsenäisesti niin oppitunneilla kuin koko muunkin koulupäivän (välitunnit, siirtymät, ruokatunti) aikana. Näkövammaiset oppilaat käyttävät puhelinta tai muuta mobiililaitetta apuvälineenä esimerkiksi opiskeluun, koulussa ja lähiympäristössä liikkumiseen, tiedonhakuun tai näkemiseen.

Näkövammaisen oppilas käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta siihen sisäänrakennetun ruudunlukijan (esimerkiksi Applen tuotteiden Voiceover) tai suurennusominaisuuksien kanssa. Puhelimen sovellukset auttavat näkövammaista oppilasta mm. seuraavasti:

Esimerkki 1: Be my eyes ja Seeing AI -sovellukset puhuvat ruudunlukijan avulla näkövammaiselle oppilaalle ääneen sen, mitä muut näkevät seinään heijastettuna. Samoin sovellukset voivat muun muassa kuvailla kuvien sisältöjä, lukea tekstiä paperilta tai kertoa, mitä sovelluksella otetussa kuvassa näkyy. Ääni ei häiritse muita, sillä näkövammaisen oppilas voi käyttää luujohdekuulokkeita, jotka johtavat äänen kuuloluiden kautta korviin,

mutta korvat ovat vapaana kuulemaan ympäristön äänet. Luujohdekuulokkeita ei laiteta korvien päälle, vaan ne laitetaan korvien yläpuolelle.

Esimerkki 2: Puhelimella tai tabletilla otetaan kuva esityksestä, jotta esityksen voi katsoa läheltä ja tarvittaessa muun muassa suurentamaan omalla laitteella. Tämä on tärkeää etenkin diagrammeissa, kuvioissa tai muissa vaikeasti kuvailtavissa graafisissa esityksissä.

Esimerkki 3: BlindSquare on sovellus, joka auttaa ympäristön hahmottamisessa esimerkiksi koulusta tehtävillä retkillä. BlindSquare käyttää GPS:ää ja kompassia paikannukseen. Se hakee lähistön paikkoja FourSquare-palvelusta ja kertoo niistä suosituimmat halutun säteen sisältä. BlindSquareen voi myös merkitä omia paikkoja, jotka auttavat liikkumisessa ja ympäristön hahmottamisessa.

Esimerkki 4: Näkövammaisen oppilas ottaa puhelimella tai tabletilla kuvan ja katsoo sen puhelimen tai tabletin näytöltä. Näin osa näkövammaisista oppilaista voi lukea esimerkiksi kaukana olevaa ilmoitustaulua tai oppitunnilla käytettävää luokan eteen heijastettavaa materiaalia. Koulun retkillä näkövammaisen oppilas voi lukea näin esimerkiksi aikatauluja tai erilaisia infotauluja.

Tämän vuoksi myös seuraukset puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttökiellosta tai sen pois ottamisesta ovat näkövammaiselle oppilaalle vakavammat kuin näkevälle oppilaalle.

Näkövammaisten liitto katsoo, että jos hallituksen esityksessä ehdotettu 29 § 4 momentti hyväksytään sellaisenaan, se tosiasiallisesti johtaisi näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden välilliseen syrjintään asettaessaan näennäisesti yhdenvertaisen velvoitteen, joka kuitenkin asettaisi näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset oppilaat muita oppilaita epäedullisempaan asemaan heidän vammansa vuoksi.

Näkövammaisten liitto muistuttaa myös siitä, että tekoälyn ja sen pohjalle rakennettujen mobiilisovellusten kehittymisen myötä puhelinten ja muiden mobiililaitteiden rooli näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden opiskelussa tulee kasvamaan. Nämä uudet mahdollisuudet saattavat tulevaisuudessa mahdollistaa näkövammaisille ja kuulonäkövammaisille oppilaille aiempaa paremmat mahdollisuudet osallistua koulutukseen. Myös tästä näkökulmasta katsottuna hallituksen esitys on ongelmallinen, ja uhkaa näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden osallisuuden parantumisen mahdollisuuksia, joita uudet teknologiat voisivat heille tuoda.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Näkövammaisten liitto muistuttaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta:

YK:n vammaissopimuksen 3 artiklan mukaan yleissopimuksen periaatteina ovat muun muassa esteettömyys ja saavutettavuus sekä vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, jotta heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä. Sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusosapuolet sitoutuvat muun muassa toteuttamaan tai edistämään vammaisille henkilöille soveltuvan uuden teknologian, mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologia, liikkumisen apuvälineet, laitteet ja apuvälineteknologia, tutkimusta ja kehittämistä sekä edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä, asettaen etusijalle kohtuuhintaisen teknologian.

YK:n vammaissopimuksen 9 artiklassa todetaan, että sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn tiedottamiseen ja viestintään ja tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin.

YK:n vammaissopimuksen 24 artiklassa sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen ja varmistavat, että vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset ja, että vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan. Lisäksi koulutusta koskevassa 24 artiklassa todetaan, että sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön, jota varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

Liikunnallinen elämäntapa

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että liikunnallisen elämäntavan lisäämiseen esi- ja perusopetuksen tavoitteisiin tulee tarkoittaa myös näkövammaisten sekä kuulonäkövammaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia liikunnalliseen elämäntapaan. Tällä hetkellä näkövammaisurheilun ja näkövammaisten oppilaiden liikunnallisen elämäntavan edistäminen on kouluissa puutteellista. Kouluissa ei ole tietoa näkövammaisten oppilaiden mahdollisuuksista eikä näkövammaisurheilusta. Liikunnan opetusta ei läheskään aina osata järjestää niin, että näkövammaiset oppilaat voisivat osallistua siihen yhdenvertaisesti näkevien oppilaiden kanssa. Näkövammaisten liitto edellyttää, että esi- ja perusopetuksessa edistetään yhdenvertaisesti myös näkövammaisten lasten ja nuorten liikunnallista elämäntapaa. Opettajien koulutusta ja koulujen toimintaa tulee kehittää niin, että näkövammaisurheilun ja liikunnan muodot tulisivat osaksi liikunnan opetusta.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nakovammaistenliitto.fi

juristi Taina Kölhi, taina.kolhi@nakovammaistenliitto.fi

Näkövammaisten liitto ry

Kari Vähänen

hallituksen puheenjohtaja

Sari Kokko

järjestöjohtaja